

DOI: <https://doi.org/10.31318/978-966-7357-70-2-215>

Вікторія Швець-Романчук

магістр першого року навчання

кафедри оперної підготовки та музичної режисури

Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського

(Київ, Україна)

Науковий керівник: Касьянова Олена Василівна,

кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України,

професор кафедри оперної підготовки та музичної режисури

Національної музичної академії імені П. І. Чайковського

(Київ, Україна)

Viktoriia Shvets-Romanchuk

Master of the first year of studies

of the Department of Opera Training and Musical Direction of the

Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

(Kyiv, Ukraine)

Scientific supervisor: Kasianova Olena Vasylivna,

Candidate of Art History, Professor, Honored Artist of Ukraine,

Professor of the Department of Opera Training and Music Direction of the

Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

(Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5639-719X>

© Швець-Романчук В., 2025.

ШЛЯХИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГЕРОЇЧНОЇ ТЕМАТИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ОПЕРНОМУ РЕПЕРТУАРІ НА ТЛІ СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. Проаналізовано трансформацію героїчної тематики в українському оперному репертуарі в контексті сучасних глобалізаційних і культурно-інтеграційних процесів. Досліджено історичні витоки героїко-патріотичного наративу в класичних українських операх, зокрема в «Запорозжці за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, а також зміни в репертуарній політиці театрів, що призвели до зменшення присутності національних творів на сцені. Розкрито проблему втрати первісного змісту опер через стереотипізацію та побутове трактування. Окреслено сучасні режисерські підходи до оновлення змісту, як от постановка А. Маслакова, де класичний твір набуває нового змісту у світлі актуальних соціокультурних реалій. Акцентовано на потребі повернення до сценічного вжитку героїчного наративу як засобу національного самоствердження й культурної реінтеграції.

Ключові слова: українська опера, героїчна тематика, «Запорозжець за Дунаєм», культурна ідентичність, національна опера, переосмислення, інтеграційні процеси.

Українська оперна традиція завжди була тісно пов'язана з героїчними сюжетами, що відображають національну історію, боротьбу за свободу та

національну ідентичність. У сучасному світі, де глобалізація та культурні інтеграційні процеси набирають обертів, виникає потреба в переосмисленні цих тем у контексті сучасності. Це переосмислення не лише зберігає національну самобутність, але й відкриває нові горизонти для української опери на світовій сцені.

Історичний контекст героїчної тематики в українській опері дуже важливий. Варто пам'ятати, що композитори різних часів зверталися до цього напрямку не просто так, для цього були певні політичні, соціальні передумови. Класичні українські опери, як-от «Тарас Бульба» Миколи Лисенка, «Богдан Хмельницький» Костянтина Данькевича, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського та інші, стали символами національного героїзму. Вони відображають боротьбу українського народу за свободу та незалежність, використовуючи батальні сцени та патріотичні мотиви. Ці твори стали основою для формування національної оперної традиції, яка поєднує історичну достовірність з емоційною глибиною.

Однак, на жаль, сюжети деяких опер нині вважаються неактуальними через політичні реалії. Наразі у репертуарній політиці оперного театру відбулися зміни на користь зменшення українського доробку з наданням переваги зарубіжним творам, а героїко-патріотичну тематику презентує лише «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Це явище можна пояснити кількома факторами. По-перше, частина українських опер, зокрема радянської доби, асоціюється з ідеологічними наративами минулого, що нині сприймаються критично або відторгаються. По-друге, постановка сучасних українських творів часто вимагає нових підходів, інвестицій у сучасну сценографію та залучення оригінальних експериментальних режисерських рішень, що не завжди є пріоритетом у традиційно орієнтованих театрах.

Крім того, на тлі зростання інтересу до європейського класичного репертуару українські опери нерідко сприймаються як менш конкурентоспроможні. Це спричиняє ситуацію, коли глядач, особливо іноземний, має обмежений доступ до автентичних українських героїчних образів

на сцені. Водночас це створює певний професійний виклик і нові можливості: звернення до глибшого аналізу, осучаснення сюжетів та пошук новаторських способів інтерпретації української героїки в умовах глобального культурного діалогу.

Опера С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» – це не просто класика українського музично-театрального мистецтва, але й зразок національної самосвідомості, історичної спадщини етносу, згадка про могутність і силу духу запорожців як прикладу незламності характеру і волі, любові до Батьківщини. Написаний на лібрето самого композитора, цей твір став першою українською оперою на героїко-патріотичну тематику, що принесла популярність С. Гулаку-Артемовському.

У сюжеті своєї опери він звертається до реальних подій кінця XVIII століття, які розповідають про життя українських козаків на теренах Османської імперії після зруйнування Запорізької Січі в 1775 році за наказом імператриці Катерини II. Турецький уряд, надавши притулок козакам, дозволив їм зберегти свій традиційний спосіб буття, сформований ще на рідній землі.

Але прочитання опери режисерами дещо викривило і знецінило її художнє значення для культури та етносу України. Поступово героїко-патріотична тема в цьому творі відходила на задній план, а на перший вийшла побудово-сімейна комедія та лірична компонента. Відтак, щодо цієї опери у людей з'явилися певні стереотипи: шароварщина, козак пияка, жінка сварлива, а історія кохання Оксани та Андрія – типова лірика. Слід згадати, що вже були спроби у режисерів переосмислити цей твір і повернути йому першоджерельно вкладену в нього художню цінність. У свій час Д.М. Гнатюк досліджував цю оперу і намагався шляхом власного режисерського бачення повернути «Запорожцю за Дунаєм» глибинність змісту, нагадати, що опера С. Гулака-Артемовського не про побутовизм. Але не всі режисери дотримуються цієї думки, тому на сьогоднішній день твір як і деякі інші героїчного тематизму потребує ретельного переосмислення.

На такий шлях новаторського прочитання опери пристав А. Маслаков. Він створив виставу за мотивами опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», яку назвав українською сагою, фактично винайшовши новий жанр. Режисер переосмислив зміст: у його інтерпретації метою було показати та висміяти фальшивих патріотів, які виїхали за кордон і на кожному кроці декламують свою палку любов до рідної батьківщини, а насправді повертатися не планують. Тож образ запорожців С. Гулака-Артемівського набув нового значення у контексті транснаціональних процесів у нашій країні.

Переосмислення героїчної тематики в українській опері є необхідним кроком для збереження та розвитку національної культури при спробах її поглинання в умовах світових глобалізаційно-інтеграційних процесів. Сучасні постановки демонструють, що українська опера здатна бути актуальною, інноваційною та впливовою на світовій сцені, зберігаючи при цьому свою унікальну ідентичність. Екстремальні реалії сьогодення, особливо при наявності перспектив поступового переходу до мирного життя, потребують повернення в національну оперу невинувато виключених з репертуару творів героїко-патріотичного тематизму, їх об'єктивного сценічного прочитання без будь-яких ідеологічних нашарувань і реалізації задля об'єднання українського соціуму та його натхнення на відбудову країни, підняття її з руїн.

Ways of Rethinking Heroic Themes in the Ukrainian Opera Repertoire against the Background of Global Integration Processes

***Abstract.** The article analyzes the transformation of heroic themes in the Ukrainian opera repertoire in the context of modern globalization and cultural integration. It examines the historical foundations of the heroic-patriotic narrative in classical Ukrainian operas, particularly S. Hulak-Artemovsky's *Zaporozhets beyond the Danube*, and explores how shifts in repertory policy have led to the marginalization of national works. The study highlights the issue of distorted interpretations of operas due to stereotyping and reduction to folkloric or comedic elements. Contemporary directorial approaches to updating these works, such as A. Maslakov's reinterpretation of *Zaporozhets*, which gives new meaning to the opera in the light of transnational realities, are explored. The article emphasizes the need to return heroic themes to the stage as a tool for national self-assertion and cultural reintegration amid global processes.*

***Keywords:** Ukrainian opera, heroic theme, *Zaporozhets beyond the Danube*, cultural identity, national opera, reinterpretation, integration processes*